

Toplumdilbilim

Dilbilim ile toplumbilimin kesişme noktasında yer alan alanlararası bir daldır.

Tanımı

Dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkieri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle bu iki tür olgu arasındaki **eşdeğişirliği** inceleyen karma daldır.

Eşdeğişirlik: toplumsal olgular ile dilsel verilerin birbirine koşul olarak değişmesi

Toplumsal özelliğlerin dile yansması sonucunda ortaya çıkan değişik dil kullanımlarının betimlenmesi ve değerlendirilmesi

Toplumdilbilim çalışmalarında yöntem

Toplumdilbilim hem uygulamalı, hem kuramsal çalışmalara dayalıdır. Çalışmaların hem veri, hem kuramla doğrulanması gerekir. O halde, ulaşılan tüm varğı ve sonuçlar bir kanıtla dayanmalıdır.

Araştırmacılar uygun biçimde sorulmuş sorulara açıklık getirmelidir. Dil ve toplum arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışanlar çok iyi ve doğru sorular sormalı, bu sorulara dayalı doğru türde yanıt bulmalıdırlar.

TD deneysel bir bilim dalıdır. Veri tabanını

- Sayım
- Tarama (survey)
- Doküman taraması
- Görüşme gibi veri toplama tekniklerinden oluşturabilir.

Bunun yanı sıra doğal ortamında var olan dilsel olayları da gözlemlemek mümkündür.

Toplumdilbilimde araştırmaların üç yönü bulunmaktadır

1. Bernstein okulu (toplumsal katmanlar ve katmanlara özgü konuşma kodları arasındaki bağıntılar)
 - Dil sosyolojisi araştırmaları. Toplumsal toplumdilbilim.
 - Kuramsal ve yöntemsel olarak biçim veren kişi Fishman.
 - Kod, alt kodun sosyal imgeleri araştırılıyor.
 - Çekirdek alan: Toplumbilim
 - Dilbilimin yöntemsel araçlarını kullanıyor.
2. Labov (ayrılık kuramı, sosyoekonomik değişiklikler ile dilsel değişiklikler arasında bağıntılar bulunmaktadır)
 - Dilbilimsel yaklaşıma dayalı çalışmalar.
 - Kuramsal ve yöntemsel olarak biçim veren kişi Labov.
 - Dil sistemi → bu inceleme alanında → aynı dilsel topluluğa ait dilsel değişikler

- Toplumbilim, dilbilime yardımcı olarak işlev görüyor. Dilbilimsel ayrımlaşma önde.
3. Edimbilim ve etnometodoloji (rol ve dil kullanımı ile bildirişim durumu arasında bağlantılar bulunur)
- Toplumsal kullanımbilim
 - İletişim, dil kullanımı, kültürel çeşitlilik bağlantısı üzerine kurulu

Toplumdilbilimsel kuram

Kimi kuramlar

Toplumdilbilim; içinde daha çok toplumsal yapı, kültür ve dilin bulunduğu bir üst kavramdır

Bu alandaki çalışmaların 1960'larda Bernstein'ın kuramıyla başladığı kabul edilir.

1. Eksiklik kuramı

Bernstein, Toplumsal gruplara özgü dil kullanımından yola çıkmaktadır. Alt katman üyelerinin dil davranışlarının orta katman üyelerininkinden ayrı olduğunu öne sürer. İki toplumsal grubun dil davranışlarını ayıran özelliğin eksiklik olduğunu kabul eder. Alt katman konuşucuları sınırlı, yetersiz, eksik dil kullanımına sahiptir.

Eksiklik: orta katman konuşucularıyla aynı toplumsal başarıya sahip olmak için alt katman konuşucularında eksik olan dilsel nitelikler.

Halk dili/resmi dil(kurallı dil)

Halk dilinin özellikleri şunlardır

- a. Sözdizimsel olarak kısa ve basit tümceler, çoğunlukla bitirilmemiş tümceler, etken eylem biçimlerinin tercih edildiği yetersiz sözdizimsel yapılar.
- b. Önad, belirteç ve bağlaçların sınırlı sayıda kullanımı
- c. Kişisiz adılların sık kullanımı
- d. Anlatım biçimi mantıksallıktan çok duysusallık taşımaktadır (mantıksal anlamdan çok duygusal anlam)
- e. Saptamalar genellikle soru ya da ünlem tümceleri olarak düzenlenir (Bu aklına gelir miydi? Değil mi? Buna inanmam! Yok canım!)
- f. Neden-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır.
- g. Gönderim ilişkisi kurmaktadır ama bu ilişki dil dışı bağlamla özdeşleşmediği için bulanıklık taşımaktadır.
- h. İmge kullanımı ve soyutlamadan ziyade somutlama yapılmaktadır
- i. Dil bireysel yeterliliği gösterebilecek nitelikte kullanılmaz
- j. Tonlama ve mimik geleneksel olarak kullanılmaktadır

Resmi/kurallı dilin özellikleri şunlardır

- a. Söylenmek istenen şey tam bir dilbilgisel sıralama ve sözdizim ile düzenlenir
- b. Karmaşık tümce yapılarının, yan tümcelerin kullanımı siktir
- c. Mantıksal ilişki, zaman ve yer yakınlığı bildiren ilgeçler sık kullanılır
- d. Önadlar, belirteçler ve bağlaçlar sıklıkla kullanılmaktadır.

- e. Kişisiz adılların özne olarak kullanımı azdır.
- f. Saptamalarda neden-sonuç ayrımı yapılmaktadır
- g. Deneyimi düzenli bir biçimde dile getirmek amacıyla, kapsadığı olasılıklardan oluşan karmaşık bir kavram hiyerarşisini gösteren ilişkiler kurma
 - a. Resmi dil konuşucuları yerine göre temel ve alt düzey kavramları da kullanırken, alt katman konuşucuları çoğunlukla daha genel olan üst düzey kavramları kullanmaktadır
- h. Mimik ve tonlama vurgulanması gereken kavramlarda/konularda kullanılır

Bernstein halk dili konuşucularını alt katman, resmi dil konuşucularını orta katman konuşucuları olarak adlandırmışlardır.

Zaman içerisinde Bernstein kuramındaki halk dili ve resmi dil kavramlarını genişleterek dar kod (restricted code) ve geniş kod (elaborated code) kavramlarını öne sürmüştür.

Dar kod: konuşucu dilsel olanakların yalnızca bir bölümünü kullanıyorsa, karmaşık düşünce zincirlerini ve mantıksal ilişkileri doğru olarak söze dayandıramıyorsa ve iletişim kurmak için sık sık dil dışı imgelere başvuruyorsa dar koddan yararlanıyor demektir.

Geniş kod: konuşucu çevresiyle olan karmaşık ilişkileri anlatabiliyor, dilin yardımıyla sorunlarını çözebiliyor dilsel olanakları kullanabiliyorsa, geniş koddan yararlanıyor demektir.

Geniş kod kullanıcıları yerine göre dar kodu da kullanabilir ama tersi mümkün değildir

Geniş kod, kişi yönlü ve konu yönlü geniş kod olarak ikiye ayrılmaktadır. Örneğin, bilimle uğraşanlar konu yönlü geniş koda sahipken, sanatla uğraşanlar kişi yönlü geniş koda sahiptir.

Örnek: “Ayağını yorganına göre uzat”

- Bu atasözünde ayağını yorgana göre uzat cümlesi bir atasözüdür. Bunda üstündeki yorgana göre ayağını uzat yani üstündeki küçük ise ayanı biraz daha çekip yorgana göre uzatma gerekir. Örnek, yazı yazarken illaki yazıyı bir defter zorla sıkıştırmak gerekmezdefterin devamında yapabiliriz. Örneğin, yemek yerkene bu tabaktaki yemeğin hepsini yemeden birazını yersek daha iyi olur. Örnek bir arabayla benzinliğe girdik benzini az aldık, giderken benzinsiz arabakaldı arabaya benzini biraz daha koyup burda kalmadık.
- Nsanların kiminin aldığı para, ekonomik durumu iyi, kimilerinininki de kötü ya da ortadadır. Bunlar gelirlerine göre harcama yapmalıdırlar. Maaşını, yani gelirinin dışında harcama yapanlar zamanla sıkıntıya girerler. Bunun üzerine ailede bir huzursuzluk çıkar. Bu bir yuvanın çökmesine neden olabilir. Nasıl kısa bir yorganın içine uzun boylu bir insan yattığı zaman üşürse, yukarıda anlattığım gibi gelirden fazla harcama yapanlar da sıkıntıda kalır. Düşünelim ki, çok parası olan bir insan şımarıp da “benim param çok ne kadar harcama yaparsam yapayım bitmez” derse de bu doğru değildir. Parası bitebilir, ekonomik durumu bozulabilir. ...

Toplumsallaşma

Toplumsal katmanlara göre dil kullanımının incelenmesi toplumsal sürecin dile etkisinin incelenmesini de beraberinde getirir. Toplumsallaşma önce anne-baba evinde başlar, okulla

devam eder. Çocuk toplumsal bir dizgenin üyesi olur. Eğitim kalitesi için bu tür çalışmalar önemlidir.

2. Ayrılık kuramı

Labov tarafından geliştirilmiştir. “The Logic of Non-standard English”. Hiçbir kodlama ve kullanım biçiminin diğerinden daha iyi yapılandırılmış olduğunu öne sürmek mümkün değildir.

Labov, eksiklik kuramının eleştirisine yönelmiş ve uygun yöntemle sağlam veri toplamanın önemini vurgulamıştır. Yaptığı deneysel çalışmalarda ölçünlü olmayan İngilizcenin de kendine özgü bir dizge olduğunu öne sürmüştür. Örneğin alt katman üyesi olduğu öne sürülen zenci çocukların sözel yetenekleriyle okul başarısı arasında bir ilişki bulunmadığını belirlemiştir. Eksiklik kuramına göre zenci İngilizcesi bozuk ve yanlışlarla dolu bir alt katman seçimi olarak kabul edilirken, Labov ve diğer temsilciler bunu bir değişke olarak kabul eder.

Ayrılık kuramı dilbilim araştırmasına ve anlayışına dayanır.

- a. Dil kullanımları arasında daha iyi ya da daha kötü biçiminde bir ayrım gözetilemez
- b. Eksiksiz, eksik olan, yetersiz, yeterli dil türleri yoktur
- c. Dil kullanımlarının ve türlerinin hepsi, ayrı ayrı kendine özgü birer dizgeyi yansıtır

Ölçünlü tür, bölgesel tür, toplumsal tür ve işlevsel tür gibi dil türleri de ayrılık kuramı çerçevesinde ele alınmaktadır.